

ТИЧИНІНА

Анастасія Сергіївна

nastiatychinina18021998@gmail.com

УДК 340.114.5

ПРАВОСВІДОМІСТЬ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

LEGAL AWARENESS IN THE DIGITAL SOCIETY

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.11.6>студентка, Національний Авіаційний
Університет

TYCHYNINA Anastasiia Serhiivna – student, National Aviation University

У статті представлено огляд наукових поглядів на проблему правосвідомості. Визначено структуру, основні компоненти, функції, види та рівні правосвідомості. Сучасне суспільство знаходиться на етапі глобального переходу до нового технологічного ладу, особливості якого визначаються не тільки змінами у технологіях, але й станом суспільних інститутів. Поява, створення й широке практичне застосування революційних технологій (штучний інтелект, доповнена реальність, технології блокчейн, аналітичні структури на основі Big Data, самокеровані системи Smart Everything та ін.) формує нову «цифрову екосистему», в якій не може залишитися незмінною система права.

* * *

В статье представлен обзор научных взглядов на проблему правосознания. Определена структура, основные компоненты, функции, виды и уровни правосознания. Современное общество находится на этапе глобального перехода к новому технологическому укладу, особенности которого определяются не только изменениями в технологиях, но и состоянием общественных институтов. Появление, создание и широкое практическое применение революционных технологий (искусственный интеллект, дополненная реальность, технологии блокчейн, аналитические структуры на основе Big Data, самоуправляемые системы Smart Everything и др.) формирует новую «цифровую экосистему», в которой не может остаться неизменной система права.

* * *

The paper considers the scientific views on the issue of legal conscience. The structure, components, functions, types and levels of legal conscience are studied.

Modern society is at the stage of global transition to a new technological order, the features of which are determined not only by changes in technology, but also by the state of public institutions. The emergence, creation and widespread practical application of revolutionary technologies (artificial intelligence, augmented reality, blockchain technologies, analytical structures based on Big Data, self-managed Smart Everything systems, etc.) creates a new "digital ecosystem" in which the legal system cannot remain unchanged.

The paper includes the advantages and threats associated with the use of digital technologies in legal practice. Attention is drawn to the transformational processes in the life of society associated with digitalization and their impact on the branch of law, determines the change in its target function, its forms, mechanisms and actions.

With the development of digital technologies, there is the emergence of new legal relations that cause both positive and negative impact on the formation of human legal consciousness. The positive impact includes the Internet, which is turning into a Tool for regulating the economy and law, digital management methods in the form of «electronic government», as well as the process of «digitalization of law», carried out using new digital technologies in order to optimize processes and legal relations.

Along with this, negative factors were identified, such as: clip thinking, increased unemployment, cybercrime, namely the emergence of new types of crimes (Internet banking, financially motivated hacker attacks with extortion of money, DDoS cyberattacks).

Ключові слова: правосвідомість, цифровізація, правова ідеологія, пізнавальна функція, оціночна функція, регулятивна функція, буденна правосвідомість, професійна правосвідомість, наукова правосвідомість, суспільна правосвідомість, групова правосвідомість

Ключевые слова: правосознание, цифровизация, правовая идеология, познавательная функция, оценочная функция, регулятивная функция, будничное правосознание, профессиональное правосознание, научное правосознание, общественное правосознание, групповое правосознание

Keywords: legal conscience, legal psychology, legal ideology, cognitive function, evaluation function, regulatory function, ordinary legal conscience, professional legal conscience, scientific legal conscience, individual legal conscience, social legal conscience, group legal conscience

ВСТУП

Актуальність пропонованої теми пов'язана з тим, що успішне вирішення економічних, політичних і соціальних завдань неможливо без підвищення рівня правосвідомості особистості, виховання у кожного громадянина глибокої поваги до закону, формування готовності безпосередньо та активно брати участь у втіленні положень правових норм у повсякденне

життя. У зв'язку з цим правосвідомість можна розглядати як одну з найважливіших передумов і необхідних умов для формування готовності особистості до юридично значущої поведінки, без чого неможливе становлення громадянського суспільства і правової держави, реалізації правової реформи.

МЕТА роботи – дослідити особливості правосвідомості у цифровому суспільстві.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення результатів, у статті використовувалися такі методи, як: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація.

Аналіз літературних та наукових джерел

На даний час теоретики права по-різному підходять до питання правосвідомості. Аналіз позицій вчених, зокрема С.С. Алексєєва, В.М. Хропанюка, С.А. Комарова показує, що, як правило, під правосвідомістю розуміється сукупність поглядів, які відбивають у суспільній або індивідуальній свідомості чинне право і правові явища [3].

РЕЗУЛЬТАТИ

Правосвідомість має бути притаманна не тільки творцям юридичних норм, законодавцям, а й усім громадянам держави. Від зростання рівня правосвідомості та правової культури громадян України залежить ефективність правового регулювання суспільних процесів, що відбуваються в нашому суспільстві, становлення України правовою державою.

Н.Л. Гранат трактує правосвідомість як сферу або область свідомості, яка відображає правову дійсність у формі юридичних знань та оціночних відносин до права і практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку (діяльність) людей [4].

Таким чином, правосвідомість – це сукупність поглядів, теорій, ідей, які відображають не всю, а тільки суспільну дійсність, але не у повному обсязі, а лише ту сторону громадської діяльності, яка охоплюється державно-правовими зв'язками і відносинами [9].

Особливість поняття правосвідомості полягає в тому, що воно покликане регулювати поведінку людей, висуваючи певні вимоги і приписи, які об'єктивно вимагають законодавчого закріплення для подання їм загальнообов'язкового характеру.

Тому специфіка правосвідомості визначається не у відображенні поведінки людей, а у встановленні певних загальнообов'язкових масштабів поведінки, окреслених меж цієї поведінки, обґрунтуванні необхідності встановлення конкретного кола юридичних прав та обов'язків учасників суспільних відносин.

На сьогодні різні сфери життя людини особливо масово охопила тенденція до цифровізації. Досить сильні зміни зазнають політичні, економічні та соціальні інститути. Раніше в історії не було подібного аналога етапу людських відносин. Відбувається становлення «нової» реальності – цифрової. Відповідно такі трансформації стосуються й галузі права, змінюючи його цільову функцію. Воно починає бути не тільки засобом здійснення державної влади, інструментом регулювання суспільного й цивільного життя людей, у результаті чого стає об'єктом впливу цифровізації. Далі відбувається зміна його форм, механізмів і дій. Щоб йти в ногу з часом, державі необхідно підлаштуватися під усе нові тенденції й переглядати порядок здійснення влади. Держава по-різному адаптується й реагує на нові спрямованості в суспільстві й цифрової реальності, намагаючись управляти особливо видозміненими суспільними відносинами [2].

Цифрові технології у сукупності із вдосконаленою

аналітикою даних і процесів слугують технологічними драйверами цифрових інновацій, які визначають глобальні трансформації сучасного світу, формують вектор основного технологічного, економічного й соціального розвитку в сучасну епоху. Цифровий простір стає не тільки інформаційним полем обміну та отримання інформації в мережі Інтернет, а й перетворюється в Інструмент для регулювання економіки і права, державного управління. Можна говорити про «цифровізацію права», тобто використання нових технологій з метою оптимізації процесів і правовідносин за допомогою цифрових технологій, а також створення нової цифрової реальності, яка також вимагає правового регулювання або присутності уповноваженого державою регулятора.

Цифрова революція породила поряд із позитивними тенденціями й негативні фактори, такі як: кліпове мислення, нові ризики та загрози для людини, збільшення безробіття, а також формування та поширення особливої сфери злочинів – кіберзлочинності. Безпека у цифровому просторі (кібербезпека) – одне з найгостріших питань правового регулювання, що пов'язано з появою нових видів злочинів, наприклад, в Інтернет-банкінгу (крадіжки грошових коштів із банківських рахунків із використанням програмних засобів-експлойтів), фінансово мотивовані хакерські атаки з вимаганням грошей, DDoS-кібератаки, що використовують вразливості програмного забезпечення для проведення атак на обчислювальні системи та електронні пристрої у всьому світу з метою вимагання [1].

Сучасні держави все більше переходять на цифрові способи управління у вигляді «електронного уряду» (електронної держави) під впливом необхідності скорочувати адміністративні витрати й підвищувати ефективність реалізованих програм. Також через підвищення вимог громадян до якості та доступності державних послуг у взаємодії з державними органами за допомогою Інтернет-технологій так само легко, як із банками або Інтернет-магазинами.

Лідери електронного уряду (Великобританія, Сінгапур) у цей час переходять до наступного етапу трансформації системи надання державних послуг – до так званої стадії «цифрового уряду», яка має на увазі повне переведення послуг у цифровий формат від звернення за цими послугами до їх виконання та досягнення такого стану справ, коли відомчі процеси спираються переважно на дані, а не на документи [8].

Україна за останні роки досягла істотного прогресу в реалізації чинної концепції електронного уряду, що передбачає надання державних і муніципальних послуг в електронній формі паралельно іншим каналам. Досягнення включають [5]:

- багатофункціональні центри та чинний єдиний портал державних послуг;
- формування системи міжвідомчого електронної взаємодії;
- розвиток базових державних інформаційних ресурсів (національних баз даних);
- надання загальних сервісів, наприклад, ідентифікації та аутентифікації, і відомостей із платіжних систем.

Під впливом цифрової технології та цифровізації

відбувається розвиток «цифрової економіки», яка стимулює розвиток сучасного права. На національному рівні це закріплено в урядовій Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр., що спрямована на прискорення технологічного розвитку України та забезпечення пришвидшеного впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері країни [4]. Створена нова державна програма, викликана появою нових суспільних відносин, які безпосередньо виникають, реалізуються у цифровому середовищі, пов'язані з процесами цифровізації та цифрової трансформації традиційних суспільних відносин, яка й буде формувати нове законодавство, новий підхід до понять, а також нові узгоджені, несуперечливі правові норми та правові інститути, нові права та обов'язки. Ціль розроблення Концепції зумовлена необхідністю систематизування нормотворчості та, відповідно, правозастосування, моніторингу правозастосування та оцінювання фактичного впливу у сфері цифрової економіки базових понять, базових принципів.

Поняття «цифрова економіка» є порівняно новим явищем. Визначень поняття «цифрова економіка» існує багато у світовій літературі. Те чи інше поняття є відбитком часу та сучасних трендів, особливо у сфері технологій. У результаті наукового пошуку визначено, що цифрова економіка – це система економічних, соціальних та культурних відносин, яка базується на використанні цифрових технологій [7].

Цифрові технології здатні автоматизувати правове забезпечення цивільного обороту у так званих смарт-контрактах.

Виконуючи укладений договір, наприклад купівлі-продажу, продавець не може бути абсолютно впевнений у тому, що отримає гроші за товар, а покупець не впевнений, що він отримає товар від продавця. Смартконтракти суттєво змінять нинішні уявлення про виконання зобов'язань та вплинуть на весь цивільний оборот. Впровадження смартконтрактів пов'язані з прискореним проникненням у наше життя технології блокчейн, куди можна записувати дати народження людей, фінансові транзакції, відбитки пальців, зберігати відомості про такі документи, як дипломи, паспорти, водійські права тощо [2].

У законодавстві про судочинство займе відповідне місце штучний інтелект, електронні засоби організації роботи суду (електронний документообіг, електронні справи, інтелектуальні системи аналізу матеріалів справ, електронна участь у процесі (відеоконференц-зв'язок, електронні повістки та СМС-повідомлення, електронні копії матеріалів). Водночас потрібно враховувати наявні напрацювання в електронному правосудді (закони України «Про доступ до судових рішень» [7], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції» [3], «Про судоустрій і статус суддів», Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [5], наказ Державної судової адміністрації «Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження» [1] тощо). У виконавчому

провадженні можуть істотно розширитися межі заходів із його цифровізації, у тому числі розвиток електронної взаємодії між учасниками процесу, судами, органами та організаціями під час виконання судових рішень [9].

Результати інтелектуальної власності потрібно використовувати для потреб цифрової економіки у частині захисту авторських прав на комп'ютерні програми, створити національні інноваційні структури (центри, технополіси, наукові парки та технопарки) з розроблення конкурентоспроможного програмного забезпечення. Нові цифрові технології вимагають правового регулювання у нових умовах використання патентів, товарних знаків, комерційних позначень, ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності, стимулюють адаптацію режимів їх правової охорони, а також способів адаптації захисту інтелектуальних прав до нових умов у цифровій сфері.

ВИСНОВКИ

Отже, правосвідомість є основною й органічною складовою правового життя суспільства. Як специфічна форма суспільної свідомості, правосвідомість – це пізнавально-оцінне ставлення людей до минулого й до чинного законодавства, а також законності, правосуддя. Це усвідомлення об'єктивної необхідності права у сучасному суспільстві, його соціального призначення, зв'язок із такими ідеалами, як справедливість, свобода, природні й невід'ємні права особистості. У зв'язку з цим основною метою правового регулювання інституту цифрових технологій є формування нового регулятивного середовища, яке буде забезпечувати сприятливий правовий режим для виникнення та розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Вайпан В.А. Основы правового регулирования цифровой экономики. *Право и экономика*. 2017. № 11. С. 5–18.
2. Вінник О. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері цифрової економіки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 124–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2018_2_15
3. Теорія держави і права. Академічний курс / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
4. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> (дата звернення: 17.07.2019).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції: Закон України від 4 липня 2012 р. № 5041–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5041-17> (дата звернення: 17.07.2019).
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 17.07.2019).
7. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 17.07.2019).
8. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
9. Коваленко Н.Ю. Правова природа правосвідомості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. Одеса, 2013. № 6–1. С. 40–42.

References

1. Vaypan V.A. Fundamentals of legal regulation of the digital economy. *Law and Economics*. 2017. No. 11. P. 5–18. (in Russian)
2. Vinnyk O. Normative-legal regulation of relations in the sphere of digital economy. *Foreign trade: economy, finance, law*. 2018. № 2. pp. 124–135 p. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2018_2_15 (in Ukrainian)
3. Theory of state and law. Academic course / ed. O.V. Zaichuk, N.M. Onishchenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. 688 p. (in Ukrainian)
4. On access to court decisions: Law of Ukraine of December 22, 2005 № 3262 IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> (access date: 07.17.2019). (in Ukrainian)
5. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Participation in a Court Session by Videoconference: Law of Ukraine of July 4, 2012 № 5041-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5041-17> (access date: 17.07.2019). (in Ukrainian)
6. On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine of June 2, 2016 № 1402 – VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (access date: 17.07.2019) (in Ukrainian)
7. On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the action plan for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of January 17, 2018 № 67-r. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-% D1 % 80](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80) (access date: 17.07.2019). (in Ukrainian)
8. Kelman M.S., Murashyn O.H. General theory of state and law. Kyiv: Condor, 2006. 477 p. (in Ukrainian)
9. Kovalenko N.Y. Legal nature of legal consciousness. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Jurisprudence*. Odesa, 2013. № 6–1. pp. 40–42. (in Ukrainian)